

TARİH FELSEFESİ ALANINDA BİR İNCELEME: VAROLUŞ FELSEFESİ ve TARİH ANLAYIŞI

Gülcan Sarıoğlu

Özet

Varoluş felsefesi, insanın varoluşunu irdeleyen, insanın dünya ve evren içindeki yerini sorgulayan bir felsefedir. Bu felsefe ile varoluşçu filozofların insanın yaşamdaki seçişi, kim olduğu, ne olmaya çalıştığı, kendini gerçekleştirmesi gibi konuları nasıl ele aldıklarını inceledik. Ayrıca Varoluşçu filozofların Tarih anlayışlarını ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: *Varoluş felsefesi, insan, özgürlük, tanrı, tarih.*

A RESEARCHING IN THE DOMAIN OF PHILOSOPHY OF THE HISTORY: THE EXISTENTIALISM AND THE HISTORY CONCEPTION

Abstract

The Philosophy of Existence is a philosophy that is searching the existence of the human and interrogating the position of the human in the world and universe. With this philosophy we have searched of the existentialist philosophers look at some subject like the choosing of human in the life, who they are, what they are trying to be, how they are realizing themselves. Besides we have tried to show the history understanding of the existentialist philosophers.

Key Words: The Philosophy of Existence, human, freedom, god, history.

GİRİŞ

Felsefe tarihine bakıldığında “insanın varoluşu” ile ilgilenmeyen hemen hemen hiçbir filozof yoktur. Sokrates’ten St.Augustin’e, Stoacılar’dan St. Bernard’a değin hemen hemen her filozofun felsefesinde bir problem olarak yer alan konu “evren ve dünya içinde insan, varlık ve varoluş sorunu” olmuştur.

İnsan varoluşunun ne anlam ifade ettiği sorunu sadece filozofları ilgilendiren bir problem değil, düşünen her insanın kafasına takılabilecek önemli bir sorun olarak da çıkıyor karşımıza.

İnsanın belli bir özünün olup olmadığı, baştan beri verili bir doğası bulunmadığı, insanın bu evrende varoluşunun ne anlam ifade ettiği sorunu ve buna benzer sorularla Varoluş felsefesi ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, Varoluş felsefesi ile ilgili genel bilgiler aktarılacağı gibi ayrı başlık altında Hıristiyan ve Tanrıtanımaz Varoluşçuluk incelenecektir. Ardından Varoluş Felsefesinin tarih anlayışına yer verilerek, söz konusu felsefenin filozoflarının tarih görüşleri ele alınacaktır.

VAROLUŞ FELSEFESİ

Özü itibarıyla insanı konu edinen, insana yönelen Varoluş Felsefesi I. Dünya Savaşı’nın ardından 1930’lu yılların bunalım ortamında Almanya’da ortaya çıkmış felsefeye verilen addır (Bollnow 2004 :9).

Bu felsefede ortaya konan ve sorgulanan insanın kendisidir, varoluşudur varoluşunun ne anlam ifade ettiği. Varoluş Felsefesi terimi ile amaç varoluş (existence) üzerine vurgu yapmaktır. Existence (varoluş) terimi Latince “Existere” yani “çıkma, zuhur etmek, ortaya çıkmak” fiilinden gelir (Erdem 2003:2).

Bu sözcük varoluş (existence) isminden ilk olarak varoluşsal (existensiel) ve varoluşla ilgili (existential) sıfatları türetilerek ve daha sonra bunlara (culuk) son eki eklenerek ortaya çıkarılmıştır. Varoluş felsefesi, insanı varoluşu içinde ya da yaşamla ilişkileri içinde ele alırken bir yaşam felsefesi olmayı amaçlar (Bollnow 2004:20).

Her iki felsefe arasındaki farklılığa rağmen insanın varoluşsal tecrübesi yaşam içerisinde olmaktadır. Her şeyin gelip geçici olduğu düşüncesi insanı hiçlik/yokluk gibi duygulara sürüklemektedir. Bundan dolayı bu felsefe yanlış bir tutumla nihilizmle bir tutulmaktadır.

Halbuki nihilizm yaşamda hiçbir değer, ahlak tanımayan bütün anlam ve istekleri reddeden bir görüştür. Nihilist olan kişi değerleri kendi eliyle yıkar. Her şeye “hayır” der. Varoluşçu düşünceyi temsil eden Nietzsche ise bu her şeye “hayır” diyen kişileri, istemekten ve anlam koymaktan aciz olanların işi olarak görür. Ona göre sağlam insan, hayatın değerini geçici şeylerle ölçmez. Acı ağır bassa da insanın güçlü bir istenci vardır, hayata “evet” demesi mümkündür” der (Nutku 1986:138).

Varoluşçu felsefe bilgi ve yöntem anlayışıyla Fenomoloji (Görüngü bilimi)’nin kurucusu olarak bilinen Alman filozof Edmund Husserl (1859-1938)’in felsefesine dayanır. Husserl’e göre felsefe olguya yönelmelidir. Husserl tam olarak varoluşçu olmamakla birlikte varoluşçuluğa bilgi kuramıyla zemin hazırlamıştır. Onun felsefesine hakim olan “dış algı olmadan iç algı olamayacağı” düşüncesidir.

Varoluşçuluk bu dünyada insan varlığı olarak var olmanın ne anlama geldiği ne olduğu üzerine açıklama çabası içine girer. Belli bir sistemi olmamakla birlikte varoluşçuluğun bir okul, bir akım olup olmadığı tartışmalıdır (Timuçin 1985:16).

Varoluş felsefesi terimini açık olarak ilk kullanan Yeni Kantçı Alman düşünürü F. Heinmann olmuştur (Hançerlioğlu 1989: 443).

Egzistans terimini bugünkü felsefi anlamda ise ilk olarak Kierkegaard kullanmıştır (Foulque 1991 :7).

Kierkegaard’tan sonra Varoluşçuluk iki kısma ayrılır:

1) Hıristiyan Varoluşçular:

- Danimarkalı Kierkegaard (1813-1855)
- Alman Karl Jaspers (1883-1969))
- Fransız Gabriel Marcel(1889-1973)

2) Tanrıtanımaz Varoluşçular:

- F. Nietzsche (1844-1900)
- Martin Heidegger (1889-1977)
- J.P. Sartre (1905-1980)
- M. Ponty (1908-1961)’dir.

a) Hıristiyan Varoluşçuluk

Hıristiyan Varoluşçuluk akımının Tanrıtanımaz Varoluşçuluk gibi ses getirmiş bir akım olmadığı söylenir. Bunun nedeni Sartre veya Merleau

Ponty gibi kuramcılarının olmamasına bağlanıyor. Hem felsefesini romanlara aksettiren hem de siyasal olaylarda çokça yer alıp adını duyuran Sartre'ın felsefesi bu şekilde daha çok ilgi gördü denilebilir.

Tanrıtanımaz Varoluşçulukta olduğu gibi Hıristiyan Varoluşçulukta da varlık özden önce gelir. Yani insan üstüne düşünme öznelikten kalkılarak yürütülür. Hıristiyan Varoluşçulukta Tanrı ve ahlâk anlayışının üzerinde durulduğu gibi derinlemesine felsefi bir sorgulamaya ve felsefi süzgece de yer verildiği görülecektir.

Hıristiyan kökenli filozoflarda varoluşçuluğun yansımalarını görmek şaşırtıcı gelebilir. Dinin, Tanrı inancının olduğu yerde ne tür bir sıkıntının yaşanabileceği merak edilebilir. Tanrıtanımaz varoluşçulukta olduğu gibi yabancılaşma, yalnızlık, iç sıkıntısı, Varoluşu sorgulanan ama bilinemeyen gizemi varoluşun ağır yükü, Hıristiyan varoluşçulukta da yaşanan durumlardır. Hıristiyan varoluşçu felsefe Kierkegaard'la başlar.

Sören Kierkegaard (1813-1855) :

Varoluş terimini modern anlamda kullanan ilk filozof olan Danimarkalı filozof Sören Kierkegaard, öznelci ve bireyci düşüncenin başlıca temsilcilerindedir. Kierkegaard devlet dinlerine karşı olduğu kadar sistematik düşüncelere karşı da bireysel varlığın teklifini ileri sürer. **Varoluş** terimini Kierkegaard insan için kullanır, çünkü varolmak ona göre birey olmaktır. Varolmak, çabalayan, seçimler yapıp karar verebilen bir birey olmaktır (Timuçin 2001:40).

Varoluş kavramının kullanılmasını göstermek için Kierkegaard şu benzetmeyi yapar. *“Bir insan bir at arabasında oturur ve dizginleri tutar ama at alıştığı yol boyunca sürücünün herhangi bir etkin denetimi olmaksızın yol alır ve sürücü uyuyor bile olabilir. Başka bir insan atını etkin olarak yönetir ve yönlendirir. Bir anlamda iki insanında sürücü oldukları söylenebilir.”* (Copleston 1996:106)

Fakat “sürü” yaşamın içinde insan, özgür bir birey olarak kendi kararını kendi verirken, hayatında etkin olarak kendini gerçekleştirme derdi ve uğraşı olmayan insan deyim yerinde ise Kierkegaard'ın tabiriyle “sürü” içinde kaybolmuş, nereye gidilirse oraya yönelen, varoluşunun farkında olmayan bir durumdadır.

Kierkegaard'a göre her insan az yada çok bireysellik düşüncesini taşır. Ona göre kendini gerçekleştirmeyen birey sürünün yürüyüşüne kapılmış bir bireydir (Kierkegaard 1997:146).

Karl Jaspers (1883-1969) :

Alman filozof Karl Jaspers'in bütün düşüncesi sürekli olarak insanla ilgilidir. Onun felsefesi insanın "kendi asıl varlığı" nı arayışının felsefesidir (Erdem 2003:174).

Jaspers "İnsan nedir ?" şeklindeki sorduğu soruya "bedeni itibariyle Fizyoloji, ruhu itibariyle Psikoloji, toplum varlığı olması itibariyle Sosyoloji sayesinde araştırılabilen bir varlıktır" yanıtını vermektedir. Jaspers'a göre ne Sosyolojinin ne Psikolojinin ne de Antropolojinin varoluşu açıklamaları mümkün değildir. Jaspers için "varoluş" un bilinebilmesi felsefenin konusudur.

Ona göre insanın ne olduğu sorusuna verilecek ilk yanıt insan varlığının bir varolma (Dasein) içinde bulunduğu gerçeğidir. Jaspers'a göre insan varolmasının farkına varırsa, o zaman gelenek ve tecrübe sayesinde bir dünya bilgisine sahip olacaktır. İnsanın Dasein'den kurtulmasının yolu ise soru sormasıdır (Erdem 1998:21).

Varoluş her tek insanda, tarihsellik içinde oluşmaktadır. "Varoluş", kendisini doğrudan doğruya göstermez, sadece bilmenin, ifade edilebilenin sınırında yani "dolaylı" olarak hissettirir. Bir kavram olarak belirtilmeyen varoluşu aydınlatılabilmek, işaretler aracılığıyla mümkündür.

Bu işaretlerden biri olan "Varoluşsal iletişim" (Exitentielle Kommunikation) insanın kendi "varoluşu"nu bir başkasının "varoluş" u ile bulmasına olanak veren bir işettir. Kişi kendisini "Varoluşsal iletişim" aracılığı ile gerçekleştirebilmektedir (Bollnow 2004:35).

Jaspers'e göre, eğer başkası kendi olmayı istemezse kişinin kendisi de kendi olamaz. Eğer başkası özgür değilse, bireyin kendisi de özgür olamaz. Bu iletişim biçiminde kişi sadece kendini değil bilakis başkasının da sorumluluğunu duyumsamaktadır. Felsefesi "özgürlük felsefesi" olan ve felsefesinin amacının da insanın özgürlüğünü gerçekleştirmek olduğunu vurgulayan Jaspers göre özgürlük iradeyle birlikte ortaya çıkar. İrade, var olan iki imkan arasında bir karar ortaya çıktığında seçim yapabilmektir. Bu seçme onun kendisidir. Bundan ötürü de kötü seçmiş olmak korkusu insanda iç sıkıntı yaratır. İnsan ayrıca sınırsız bir varoluş isteminden de sorumludur. Bu da Tanrı olmayı istemiş olan bir yaratığın suçluluk duygusunu besleyen bir ölçüsüzlüktür (Foulquie 1991:99).

Jaspers, özgürlüğün kesinliğini Tanrı'nın kesinliği olarak düşündüğünden Tanrı'nın inkâr edilmesinin, beraberinde insanın özgürlüğünü yadsıması anlamına geleceğini ifade eder (Dönmez 1995:32).

Jaspers'in Tanrı'sı "Aşkılık"tır. Soyut bir terimdir bu. Jaspers "Bizler bunun kendisi ile hiç karşılaşmayız ama karşılaşabileceğimiz her şeyle onun içinde karşılaşırız" demektedir (Foulquie 1991:101).

Jaspers'a göre, bu inanç insanın hürriyetinden gelmektedir. Kendi varlığından emin olan insan, Tanrı'nın varlığından da emin olur. Jaspers için özgürlük ve Tanrı birbirinden ayrılmazlar. Jaspers Aşkılık'ın ispat edilemeyeceği görüşündedir. Jaspers için Aşkılık ispat edilemez.

Eski felsefe de ileri sürülen bir yargının Tanrı'nın bilinebileceği ve kanıtlanabileceği görüşüdür. Fakat Tanrıyla ilgili matematiksel ve deney bilimlerindeki kesin olarak sayılan kanıtların yanlış olduğunu, Kant'ın bunları kesin bir şekilde çürüttüğü görülmektedir. Ayrıca Jaspers, Tanrı'yla ilgili kanıtların çürütülmesinin Tanrı'nın yokluğu anlamına geleceği görüşünün yanlış olduğu düşüncesindedir. Çünkü bu durumda Tanrı'nın varlığının kanıtlanmasının aynı oranda yokluğunun da kanıtlanabileceği anlamına gelecektir (Dönmez 1995:32).

Peki bu inanç nereden geliyor diye soruyor Jaspers? Bu inanç ona göre insanın özgürlüğünden geliyor. Kendi özgürlüğünün bilincine varan insan, kesinlikle Tanrı'ya ulaşır. Çünkü özgürlükle Tanrı birbirinden ayrılmazlar (Jaspers 1986:85). Görülüyor ki kendi varoluşunun bilincine varan insan Tanrı ile birlikte vardır. Ve ancak onun varlığına dayanarak insan kendi varlığını gerçekleştirebilir.

Gabriel Marcel (1889-1973) :

Fransız varoluşçu Gabriel Marcel, Jaspers gibi varoluş sorunlarına dini açıdan bakar, hatta onun felsefesi daha çok dinsel bir felsefedir de denilebilir. Marcel'e göre insan özgürlük deneyimlerinin içinde yazgısını kurar. Varoluş ona göre Tanrı'nın varlığını benimsemekle gerçekleştirilir. Buna göre her şey Tanrı'nın varlığıyla açıklanır. Marcel "Tanrının yüce varoluşu insan unsurunun kavrayabileceği bir şey değildir. Bizim yazgımız Tanrının varoluşuna bağlıdır, bağımlıdır. Tanrı'nın varoluşunu ancak içe bakışla sezebiliriz" der (Timuçin 1985:84)

Marcel'e göre kişinin varolması, kendini aşarak kendini yaratmasıyla mümkündür. İnsan varoluşa yaklaşırken tek başına değildir. O ancak başkası ile ilişki içinde, başkası için olan bir varlık olarak kendisi üzerinde durabildiği zaman varolur (Foulquie 1991:98).

b) Tanrıtanımaz Varoluşçuluk

Varoluş felsefesinin diğer bir kanadını Tanrıtanımaz varoluşçuluk oluşturmaktadır. Tanrıtanımaz varoluşçuluğun kuramcısı olarak bilinen başlıca

filozof Sartre'dir. Fakat Sartre'da dahil Heidegger, Marleau Ponty ve daha birçok varoluşçu filozofun etkilendiği isim Nietzsche olduğu için Nietzsche'den başlamak daha doğru olacaktır.

Friedrich Nietzsche:

Nietzsche bir 18.yy düşünürü olmakla birlikte özellikle insan ve kültür hakkındaki düşünceleriyle 20.yy. felsefesini de etkilemiştir.

Felsefesi insanla başlar, insanla biter. Ona göre insan güçlü, mutlu, güvenli olduğu bir dönemde yaratıcı, doğurucu olabilir. Nietzsche'ye göre felsefe cılız güvensiz, korkak, kolay üzüntüye kapılan, beceriksiz kimselerin işi değildir. Bütün eylemler güçlü olmayı gerektirir. Felsefe bu gücün yorumudur. Ayrıca felsefenin konusu gerçek olandır. Gerçek ötesi (metafizik) gerçekleri göremediği için bu gereksiz bir çabadır ve insana yararlı değildir.

Nietzsche'nin felsefesinde Tanrı'nın yeri hep tartışma konusu olmuştur. Bugün bile Nietzsche'yi Tanrı'ya inanan bir filozof olarak gören yazarlar var. Halbuki Nietzsche Tanrı için hangi dinde olursa olsun bir insan yaratması olduğunu söyler. Ve "bütün dinler birer düşünce ürünüdür" der. Ona göre, insanı Tanrı'ya bağlayan insanla Tanrı arasında bağlantı kuran belli bir çıkardır. İnsanı Tanrı'ya bağlayan bir umuttur, bir gelecek yatırımdır (Eyüboğlu 1987:74).

Öyle görülüyor ki bu düşünceleriyle Nietzsche insanın içindeki gücü keşfetmeye çağırırken, o sadece insanın kendisine inanmıştır. Nietzsche Tanrı'nın yokluğunu ispat etmeye koyulmamış, Tanrı ile ilgili düşüncelerini derinleştirmemiştir.

"Kişi Nasıl Kendi Olur" adlı yapıtında metafizikle ilgili kavramlar için "Tanrı, ruhun ölmezliği, kurtuluş, öte dünya, daha çocukken bile ne dikkatimi ne de vaktimi verdiğim kavramlar oldu" demiştir (Nietzsche 1969 : 25-26).

En basitinden tanrının varlığını kabul edenlerin her şeyi tanrıdan bekler duruma geldiklerini, kendilerini keşfetme yerine "Tanrı'nın bildiği bir şey vardır" düşüncesinden yola çıkarak pasif duruma geçmeyi tercih ettiklerini görmüş ve bundan dolayı tanrıyı, kiliseyi, Hıristiyanlığı reddetme yoluna gitmiştir. Örneğin Nietzsche Hıristiyanlığı hayatı baltalayan, insanın boyutlarını küçülten bir yaşam yolu sayar. Hıristiyanlığı hayatın en korkulması saydığı olarak görür (Russell 2001:347).

Nietzsche'nin tek derdinin ve amacının kalıplaşan, değişmeyen, insanı geriletken geleneklerin yerine, insanın özgürlüğünü, kendini alt edebilen *üst insanı* gerçekleştirmek olduğunu söyleyebiliriz. Nietzsche yalnızca kendin-

den önceki insan anlayışlarını eleştirip aşmaktan çok, insanın insan olarak kendini aşmasından yanadır (Günay 2003:170).

Nietzsche yaşadığı çağda o günün Avrupa'sının ahlakının sürü hayvanı ahlakı olduğunu belirtmiştir. Nietzsche'nin bütün çabası insanın bir yığın insanı olmamasıdır. Buna karşılık insandan devamlı beklediği kendi kendini alt etmesidir (Kuçuradi 1967:44).

Martin Heidegger (1889-1977):

Düşünür Heidegger,1927' de yayımlanan **Varlık ve Zaman** adlı kitabıyla zamanının faal filozofları arasında sansasyonel bir şekilde ön plana çıktı. Genç filozofun ilgisi öncelikle teolojiye ve sonra erken Yunan felsefesine yönelikti. Marks, Freud, Dilthey, Nietzsche ve Einstein gibi bilim adamlarının düşüncelerini özümsemiştir (Collins 2001:20).

Heidegger, felsefesinin temel sorunu olan varlık felsefesine yönelir. Ama filozof varlığı varoluşta aramıştır. Ona göre varlığın araştırılması gereken yer varoluştur. Heidegger'e göre varlık ne bir başkası tarafından var edilebilir ne de bir başka şeyi var eder (Heidegger 1998:54).

Dolayısıyla Heidegger'in çabası ve tehlike olarak gördüğü varlığın unutulmuş oluşudur. İnsanların çoğu kendinin ne olduğunu bilmeyen kendi bilincinde olmayan varolanların varolma biçiminden kurtulamıyor.

Heidegger için asıl tehlike de insanların böyle bir durumun içinde bulunduğunu bile fark etmeden yaşayıp ölmesidir. Heidegger' in yaptığı çağrı insanın sahte varlık tarzında kalmaması ve gerçek bireysel varlığa geçmesidir. Heidegger ise, bu dönüşü tasa ya da boğuntu içinde olan ve ölüm için varlık (sein-für-tode) aşamasına ulaşan insanda görür. Ancak bu koşulla insan günlük yaşamda kişiliksizlik kategorisinden kurtularak gerçekliğe yönelir (Hilav 1993:215).

Heidegger, Descartes'den başlayarak Hegel'e oradan da Dilthey'e uzanan insan anlayışlarına karşı çıkmaktadır. Onların insan anlayışlarını, insanı tek başına bir bilgi öznesi, insanı sadece toplum üyesi olarak gören yaklaşımlar olarak görmektedir. Onun insan anlayışı ise eski Yunan metafiziğini ve Ortaçağ mistisizmine; modernlerden kısmen Kant'a ve daha çok Nietzsche' ye dayanır (Günay 2003:28).

Heidegger, ekzistans, kaygı, korku, ölüm gibi kavramları analiz etmiş bir filozoftur. Ona göre varlık temelini ortaya çıkaran bir başka amaçta vicdandır. İnsanda kaygı var oldukça vicdanda gelişebilir. Vicdan insana suçu bildirir. Bu suç burada olanın kendisindedir. Biz istemeden kendimizi ken-

dimizin seçmediği bir durumda buluyoruz. Vicdan aynı zamanda, insana kendi yüksekliğini de gösterir, insanı kararlı olmaya çağırır.

Varlık temelini en derinden açığa vuran ölümdür. Gerçek yaşamda unutmış olsa bile, insan ölüm olgusu ile tutukludur. Yaşamı bir bütünlük ve bir birlik haline getiren ölümün gerçekliğidir. İnsan ne zaman öleceğini bilmediği için yaşamın anlamını her an gerçekleştirmelidir (Hühnerfeld 2002:6).

Jean Paul Sartre (1905-1980):

Tanrıtanımaz Varoluşçuluğun temsilcisi Sartre, düşüncelerinde Hussrell'in görüngübilimini (fenomenolojisini) Nietzsche'nin yeni bir yaşantı, yeni insan anlayışındaki çeşitliliğini, Hegel ile Heidegger' in metafiziğini, Marks' ın toplum kuramını tek bir çatı altında toplamaya çalışmış ve bunun adını da Tanrısız Varoluşçuluk demiştir.

Sartre'a göre insan birey olarak kendine yabancı bir gerçeklik içindedir bir başına bırakılmıştır. İçinde bulunduğu gerçekliğe karşı şu ya da bu tutumu benimsemesini sağlayan bir özgürlüğü vardır. Bu özgürlüğünü kullanmaya mahkumdur. Ne yapacağını pek bilmediği bu özgürlük aracılığıyla şunu ya da bunu seçebilir. Kendisini kurma, yaratma, yapma sorumluluğu ve zorunluluğuyla baş başadır.

İnsan (kendisi için varlık, bilinç, birey) içinde bulunduğu yabancı ve devinimsiz dünya (kendinde varlık, doğan toplum) karşısında yapayalnız ve özgür olduğu için boğuntu ve tedirginlik duyar. Tanrı olmadığına göre bir din yaşantısı, bir öte dünyaya sığınma umudu yoktur. Şüphesiz ki Sartre'ın düşünceleri II. Dünya Savaşından sonra umutsuzluk ve arayış havası içinde büyük ilgi çekmiş ve etki göstermiştir (Hilav 1993 :201).

Tanrıtanımaz Varoluş felsefesinde insanı tasarlayacak bir Tanrı bulunmadığına göre demek ki bir insan doğası da yoktur. İnsan varoluştan sonra kendini nasıl görüyorsa, bu varoluşa doğru atılıştan sonra kişiliğinin nasıl olmasını istiyorsa öyle olacaktır (Sartre 1967:8).

Sartre'a göre varoluş ve özgürlük bir ve aynı şeydir. İnsan özgürlüğe mahkum edilmiştir. Özgürlük bireyin bilinçli ve amaçlı tasarımları çerçevesinde kendini oluşturması durumunda ortaya çıkar. Başkalarının yargılarına göre hareket eden kişi hem kendi varoluşuna, hem de özgürlüğüne karşı duyarsız kalır. Bu durumda kişi başkalarını değil, kendini suçlamak zorundadır. Çünkü kendi kararlarına karşı bir tek kendisi sorumludur. Filozofun kaygısı insanlara özgürlüklerinin bilincini vermek, özgür eylemlerinin ortaya çıkardığı sonuçlar karşısında sorumluluklarını hatırlatmak, böylece onları,

Gülcan Sarıoğlu

istedikleri gibi yaşamının derin sorumluluğuyla baş başa bırakmaktır (Sartre 1960:25).

VAROLUŞÇU TARİH ANLAYIŞI

Varoluş felsefesinde her filozofun kendine özgü ilkeleri, varoluş anlayışı olsa da, tarih ve tarih felsefesi açısından filozoflarda ortak bir duruş söz konusudur ki bu ortak yönelim “tarihin içinde duran ve tarihe sahip birey”den yola çıkılarak filozofları tarih felsefelerini ortaya koymalarına neden olmuştur.

Tarih kavramını tamamen varoluşçu bir açıdan ele alan **Kierkegaard**'a göre gerçek tarih kutsalın tarihidir. Bu tarih, insanın dünyadaki durumunu açıklamakta başlıca yol göstericidir (Timuçin 2001:411).

Kierkegaard tarihte ilerleme olamayacağı görüşündedir. “Eğer tarihte ilerleme olsaydı bizler bu sürecin belli basamaklarında ve belli zaman noktalarında yer alanlar olarak herhangi bir şey söyleyemeyecek duruma gelir-dik” diyor. Ona göre “her nesil karar ve görevleri konusunda diğer bir nesilden ne öğrenebilir olursa olsun gerçekte hiçbir kuşak bir öncekinden bir şey öğrenemez. Bu açıdan her kuşak yeniden baştan başlar, önceki kuşaktan farklı bir görevi yoktur. Hiçbir nesil sevmeyi bir başka nesilden öğrenemez ve hiçbir kuşak başlangıç noktası dışında bir noktadan başlamaz ve sonra ki kuşakta önceki kuşağın gittiğinden daha ileri gitmez” (Kierkegaard 1991:105).

Kierkegaard'a göre ilerlemeyi istemek gereksiz ve aptalca bir istektir. Filozof için varoluş özü itibarıyla ilerlemeyi devre dışı bıraktığı için miras içinde yer alan görevlere karşı ilişkileri diğer kuşaklardan kendisine aktarılan varoluş imkanlarının tekrarı olarak ortaya çıkmaktadır (Bollnow 2004:119).

Kierkegaard'a göre tarihsel olma her şeyden önce olup bitmiş değildir. O olup bitmekte olanı içine alırken aynı zamanda bugünü de içine alır. Ona göre olmayan bir süreç tarihsel olamaz. Kierkegaard için tarihin birey açısından bir korku ve günah alanı olarak görülmesi durumunda anlamı vardır (Özlem 2001:159-160).

Düşüncesinde bilime ağırlık veren **Jaspers**, tarihi de önemser. Ona göre tarih felsefeyi aydınlatan bir kaynaktır. “Tarih bana kendi için olmaktan çok felsefe için önemli görünüyordu” diyerek tarih ile felsefenin ne denli içi içe olduğunu bir kez daha vurgulamış oluyordu. Jaspers'e göre filozofun başlıca görevi çağı üzerinde bilinç sahibi olmaktır. Tarih ne kadar önemli

olursa olsun bugünün sorunları bugünün sorunlarıdır. Tarih bunların çözümü için katkıda bulunabilir. Ancak dünün felsefi öngörülerini bugünkü yaşam için bir kurtarıcı güç oluşturmaz (Timuçin 2001: 412-413).

Jaspers şimdiki zamanı da bugünü de önemser. Ona göre zaman içinde insanın varlığını sürdürmesini sağlayan, zamansal varoluştan başka bir şey elde edemiyorsak şimdiki zamanı aşip sonsuz varlığa ulaşması yine de olasıdır. Böylece tarih içinde yaşam iki türlü görünüşe sahiptir. Birincisi, hizmet etmek suretiyle bizden sonra gelecek olanların hayatına temel hazırlayan hayattır. İkincisi ise tarihe ters düşen şimdiki zamanda var olan bizi kurtaran, Tanrı'ya yönelik olan hayattır. Bu kurtarma eksiksiz ise tarihte gerçek ya her zaman vardır ya da hiçbir zaman yoktur. Tarihi her şeyimizi belirleyen bir süreç olarak görme Jaspers'te egzistens olmayı engeller. Egzistensin görevi bu dünyada kendini gerçekleştirmek olduğuna göre bunun başarılması ancak bugünde olur (Jaspers 2001: 142).

Nietzsche'ye göre tarih, geçmişten geleceğe doğru giden kesintisiz bir yaratma akışıdır. Nietzsche, tarihi bir yarar kaynağı olarak görür. Tarihe insanı geliştirmesi ve ilerletmesi gerektiği açısından bakar. Nietzsche, insanın bir tarih varlığı olduğunu, yaşama hizmet ettiği sürece bizim de tarihe hizmet edebileceğimizi söyler (Eyüboğlu 1987:74).

Nietzsche'nin kendinden önceki filozoflarda ve tarih felsefesini kurmuş olanlarda görmüş olduğu en büyük eksiklik filozoftan filozofa miras kalan eksiklik, tarih duygusunun eksikliğidir. Oysa her büyük insanın geriye doğru etkisi olan bir gücü vardır: Bütün tarih o insan için yeniden tartıya konur ve geçmişin açığa çıkmamış yönü ortaya çıkar. Günün birinde daha nelerin tarih olacağı önceden kestirilemez. Geçmiş, beklide daha açığa çıkarılmamıştır. Her büyük düşünür kendi çağının insanı olduğu kadar gelecek çağlarında insanıdır. Şimdi, bir düşünürün pek etkilemeyeceği bir zaman alanıdır. Çünkü ona göre şimdiye rengini veren şey, geçmişteki düşünürlerin doğru veya yanlış anlaşılması ve açıklanmasıyla yetişen çoğunluktur (Kuçuradi 1967: 11).

Nietzsche, tarihi içerdiği konular bakımından üç ana bölüme ayırır:

1. Anıtçı veya anıtsal tarih. İnsanlığın büyük başarılarını örnekler verilerek yararlı bir eğitim sağlanması bu tarihte olasıdır.
2. Antik tarih. Bu tarih türünde ise insanlığın başından geçenler kendi çağımızın dünya görüşü ve düşüncesi açısından alınabilir.
3. Eleştirel tarih. Eleştirel tarih, asıl eğitsel yararı olan bu tür tarih insanı, zorlayıcı ve baskı altında tutucu geleneklerden ve tarihin tut-

saklığından doğrudan kurtarır (Eyüboğlu 1997:30; Özlem 2001:164).

Heidegger'e göre gerçek tarih bir etki tarihidir. Hegel'in de içinde olduğu spekülâtif düşüncenin var saydığı gerçek tarih ancak tarihin bir taşıyıcısının, bir hakiminin (tanrı, ulus, sınıf, ırk, vb.) olduğunu önceden ilan edilmesi sayesinde düşünülmüş bir şeydir. Varlık kendisini tarihsel olarak açtığı gibi onun kendisini açışını kavrama tarzları da tarihseldir. Bir açıdan bugün zafer kazandığı söylenen bir söylenen bir general bir başka açıdan yarın ipe çekilir. Tarih tarihsel kalan spekülâtif (kurgusal) ilkeler, eğilimler, inançlar perspektifler tarihidir de (Pöggeler 2001:72).

Ona göre insan zamansız olamaz, fakat insan da zamansız olamaz. "Her şey tarihtir" der Heidegger. İnsanın kendisi de sözü de tarihtir der. Doğanın kendisini de dünyayı da tarihsel olarak görür. Heidegger'in bu düşünceleri her şeyi tarihselleştirmenin uğraşında olan bu çabası siyasal bir hareket olarak görülmüştür (Hühnerfeld 1986:71; Lévy 2004:187).

Sartre'ın tarih görüşünün merkezinde bireyin kendisi yer alır. Sartre için tarihi yapan da tarihin yaptığı da insandır ve bu haliyle tarihi bir bütünlük içinde görür. Sartre'a göre insan yalnızca şimdisine egemen olabilir. Geçmişin karşısında ise kendini eli kolu bağlı hissedecektir. Geçmişe her yönelişimiz bu yüzden yeniden kurma olacaktır (Arslan ve Belge 2002:128; Timuçin 2001:408).

Sartre için varsa yoksa an vardır. Sadece ve tek şimdi adını verdiği o sürekli olarak yeniden doğan, hemen doldurulan varlık önemlidir. Onu ilgilendiren tek konu geçmişten sürekli kopmadır. Şimdiye anlam ve değer yükleyen genellikle geçmiştir. Geçmişin şimdiye giderek geleceğe biçim veren bir itiş gücü vardır. Sartre'da ise geçmiş artık hiçbir şey değildir. Artık bir önemi yoktur. Ne bir ağırlığı vardır ne bir şey ister. Sartre "şimdi burada olduğum ben, ne olacağıma bağlıdır. Dolayısıyla şimdiye de geçmişe de gücünü anlamını tadını veren odur" der (Lévy 2004:284).

Sartre için insanın geçmişte ne olduğunun ve ne yaptığının fazla bir önemi yoktur. Şu an, şimdi ne yaptığı önemlidir. Şimdiyi ve geleceği nasıl tasarladığı anlam taşımaktadır (Arslan ve Belge 2002: 128).

SONUÇ

Varoluş felsefesi 20.yy' da dikkatleri en fazla üzerinde toplayabilen, büyük yankılar yaratan bir felsefe olarak ön plana çıkmıştır. Bu felsefede insanın varoluşu yanı sıra, insanın kendini gerçekleştirme, insanın bu dünyaya

bırakılmışlığı içinde duyduğu güvensizliği, rastlantısallığı, tarihselliği, bugünü, insanın varlığı kadar hiçliği, güçsüzlüğü söz konusudur.

Özellikle II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından gözde bir konuma yükselen bu felsefe kaynağını bir nevi kriz ve bunalım ortamından almış, savaş psikolojisinin yıkıcı etkileri sonucunda ölüm korkusu, bunaltı, yaşamın hiçliği gibi durumlarla karşı karşıya kalınmış ve bu söz konusu "varoluşsal" durumlar üzerine felsefe yapılmaya başlanmıştır.

Dolayısıyla ne bu yıllardan önce ne de dünya savaşlarının etkilerinin atlatıldığı sonraki yıllarda insanın varoluşu üzerinde bu denli durulmamıştır. Sırf bundan dolayı bu felsefeyi bir dönemin popüler felsefesi olarak görmek ve tanımlamak herhalde yanlış olmayacaktır. Fakat buna rağmen sadece insana özgü bir merak konusu olan varoluşa ilişkin sorular Eskiçağ'dan günümüze kadar önemini korumakta ve gelecekte de bu tür sorular her zaman varolacaktır.

İşte bu sorularla birlikte iki farklı görüşün ortaya çıktığı Varoluş felsefesinde Hıristiyan (dinci) Varoluşçuluk Tanrı'dan yola çıkarak varoluşu yaşamı, insanı açıklamaktadır. Varoluş gerçekliğinde, insanın özgürlüğü elde edebilmesindeki temel koşulu aşkın varlığa ulaşmasında bulmakta, kişinin kendisine yönelik yaptığı her sorgulama sonucunda aslında Tanrı inancının sorgulandığı, kendini aşma meselesinin, Tanrı'ya yakınlaşma olarak algılandığı bir düşünce süreci gözlemlenmektedir.

Tanrıtanımaz varoluşçulukta ise, ateist filozoflar baştan beri Tanrı varlığını yadsıdıkları için, insandan yola çıkarlar ve yine insana ulaşırlar. Onlar öncelikle Tanrı'nın varlığını insanın özgürlüğü önünde engel teşkil eden bir mesele olarak görürler. "Tanrı olmadığına göre o halde özgürlüğü gerçekleştirme önünde herhangi bir engel kalmamıştır" düşüncesine sığınırlar.

Ateist filozoflardaki varoluşsal temel mesele, insanın daha çok kendini aşması, hatta bu anlamda "insanın tanrılaşma tutkusu" yatarken, dinci varoluşçularda bu daha çok ruhi bir iç kapanmayla insanın denetlendiği, insan yaşamının ona göre konu edinildiği görülmektedir. Her iki felsefenin ayrıldıkları nokta bu olsa da her ikisinin temel problemi Tanrı değil "insan"dır.

Varoluş felsefesi'nin ne anlam ifade ettiği sorunu kişiden kişiye filozoftan filozofa göre değişse de bize göre bu felsefe ile derinlemesine ilgilenmek ve varoluşunu durmadan sorgulamak, yanıtı olmayan bir soru olması itibarıyla insanı mutsuzluğa, bunaltıya, karamsarlığa sürükler.

Varoluş felsefesinin insanın yaşamına katkısı varoluşsal anlamda değil de birey olarak kendini tanıma noktasında görülebilir. Kişinin yapacağı

seçişler konusunda alacağı kararlar, kişinin nasıl olması gerektiğine dair yapacağı sorgulama ve özgürlüğünü elde etme doğrultusunda topluma göre değil, bireyin kendi öz kararlarına göre hareket edebilme, düşünebilme ve düşündüklerini hayata geçirebilme durumu Varoluş felsefesi'nin bireyci veya öznelci yanının kişiye kazandırabileceği olumlu yanlarıdır.

Bu açıdan değerlendirildiğinde Varoluş felsefesinin gereksiz ve karamsar bir felsefe olduğu eleştirisini bir tarafa bırakarak, bu felsefenin olumlu yanlarının da görülebileceğinin düşüncesini vermek istedik. Doğrusu bu felsefe toplum karşıtı, bireyci ve öznelci bir felsefedir. Tarihsellikle ilgilenirse de, olup bitmiş olayların aydınlığa kavuşturulmasının mümkün olmadığı düşüncesi hakimdir. Geçmişle değil de bugün ve gelecekle ilgilenmesiyle “şimdi”ye, “bu an” a büyük bir anlam yükleyerek zaman anlayışına farklı bir boyut getirmektedir.

Varoluş felsefesi her ne kadar 20.yy' in felsefesi olsa da ilgilenmiş olduğu sorunlar, düşünen her insanın karşısına çıkabilecek sorunlar olması itibarıyla etkileri 21.yy'da da süren bir felsefedir. Fakat 20.yy' da kitleleri ilgilendiren bir felsefe iken, günümüzde kitleden bireye doğru geçiş yaparak daha çok bireysel çabalarla önemi yeniden hatırlanmaya, vurgulanmaya çalışılan bir felsefe olmuştur.

KAYNAKLAR

- Arslan, A., Belge, M. (2002). “Bir Özgürlük Felsefesi: Varoluşçuluk” Felsefe 2000, Lebib Yalkın Yayınları.
- Bollnow, O. F (2004). Varoluş Felsefesi, (Der: Medeni Beyaztaş), İstanbul, Efkâr Yayınları.
- Collins, J. (2001). Heidegger ve Naziler, (Çev: Kaan H.Ökten), İstanbul, Everest Yayınları.
- Copleston, F. (1996). Felsefe Tarihi Nihilizm ve Materyalizm, (Çev: Deniz Carefe), İstanbul, İdea Yayınları.
- Dönmez, S.(1995). Karl Jaspers'da Tanrı Fikri, Gazi Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erdem, H. H.(1998). “Karl Jaspers'da İnsan Problemi”, Felsefe Dünyası, Sayı:37,2003/1 Sayı:37, Ankara, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s.174-
- Erdem, H. H. (2003). Karl Jaspers'te Varoluş Aydınlanması, Gazi Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1987).Nietzsche: Eylem Ödevi, Broy Yayınevi.
- Foulquie, P. (1991). Varoluşçuluk L'existentialisme, (Çev.Yakup Şahan), İstanbul, İletişim Yayıncılık.

- Günay, M (2003). Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu, İlya Yayınları, İzmir.
- Hançerlioğlu, O. 1989). Felsefe Sözlüğü, İstanbul, Remzi Kitapevi Yayınları.
- Heidegger, M. (1998).Teknik ve Dönüş, (Çev. Necati Aça), Ankara, Bilim Sanat Yayınları.
- Hühnerfeld, P. (1986). Heidegger: Bir Filozof Bir Alman (Çev. Doğan Özlem), İstanbul, Paradigma Yayıncılık.
- Hilav, S. (1993). Felsefe Yazıları, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Jaspers, K. (1986). Felsefe Nedir, (Çev.Zeki Eyüboğlu), İstanbul, Say Yayınları.
- Jaspers, K. (2001).Felsefi İnanç, (Çev. Akın Kanaat), İzmir İlya Yayınevi.
- Kierkegaard, S. (1997).Ölümcül Hastalık:Umutsuzluk, (Çev. Mehmet Mukadder Yakupoğlu, Ayrıntı Yayınları.
- Kuçuradi, I. (1967). Nietzsche ve İnsan, İstanbul, Yankı Yayınları.
- Lévy, B. H. (2004). Sartre Yüzyılı, (Çev:Temel Keşoğlu), Ankara, Doruk Yayımcılık.
- Nietzsche, F. (1969). Ecce Homo- Kişi Nasıl Kendi Olur,(Çev : Can Alkor), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Nutku, U. (1986). “Nietzsche’de Nihilizm Problemi”, Felsefe Arkivi, Sayı:16, İstanbul, Ayrı Baskı, s.138
- Özlem, D. (2001). Tarih Felsefesi, İstanbul, İnkılap Yayınları.
- Pöggeler, Otto; ALLEMAN, Beda (2001). Heidegger Üzerine İki Yazı (Çev:Doğan Özlem), İstanbul, Paradigma Yayınları.
- Russell, B. (2001).Batı Felsefesi Tarihi, Aydınlanma Çağı, (Çev : Erol Esensoy), İzmir, İlya Yayınlar.
- Sartre, J. P. (1960).Varoluşçuluk, L’existentialisme est un humanisme. (Çev: Asım Bezirci), İstanbul, Ataç Kitapevi.
- Sartre, J. P. (1967). Varoluşçuluk, Materyalizm ve Devrim, (Çev : Emin Türk Eliçin), İstanbul, Ataç Kitapevi Yayınları.
- Timuçin, A. (1985). Niçin Varoluşçuluk Değil, İstanbul,Süreç Yayıncılık.
- Timuçin, A. (2001). Düşünce Tarihi, Cilt.3, İstanbul, Bulut Yayınları.